

Антипенко Ірина Вікторівна,
к.ю.н., докторант кафедри публічної політики та політичної аналітики,
Національна академія державного управління при Президентові України,
м. Київ
ORCID 0000-0001-9520-4353

УДК 351:321

doi: 10.34213/ap.20.01.20

ЗАГРОЗИ І ВИКЛИКИ СУЧАСНИХ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ ДЛЯ НАЦІОНАЛЬНИХ ДЕРЖАВ: ДО ПРОБЛЕМИ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ ПОЛІТИЧНИМИ РИЗИКАМИ

Статтю присвячено аналізу актуальних загроз і викликів сучасних глобалізаційних процесів для стабільного розвитку національних держав. Розглянуто таке актуальне, але малодосліджене в Україні питання науки державного управління, як спроможність національних держав справлятися з політичними ризиками, що породжуються сучасним глобалізаційними процесами. Конкретизовано вплив на національні держави таких сучасних глобальних загроз як тероризм, релігійний екстремізм, етнічна ворожнеча, неконтрольована міграція, кіберзлочинність, незаконну торгівлю зброєю. Окремо визначено вплив глобальної політичної експансії та проблему забезпечення міждержавної та міжцивілізаційної сумісності.

Ключові слова: глобалізація, загрози, виклики, політичні ризики, національна держава, управління політичними ризиками.

Постановка проблеми. Глобалізація перетворила світ із сукупності окремих, відокремлених держав на глобальну систему зі специфічними моделями влади, ієрархії та взаємовпливу. Перетворення старих структур на загальносвітову цілісність пов'язується насамперед з вирішенням найважливішої проблеми сучасності – забезпеченням керованості й управління глобальними процесами, що серед іншого генерують системні, в тому числі політичні, ризики для функціонування національних держав та їх спроможності забезпечувати поступальний розвиток керованих ними соціетальних систем. Як наголошує Д. Гелд, розв'язання певних проблем можливе тільки завдяки спільним діям усіх тих спільнот, чий дії, політика та закони взаємопов'язані та переплетені [4, с. 1004].

Однак основна складність у забезпеченні такої керованості проявляється в тому, що виклики глобалізації вимагають від національної держави координації визначених, раніше незалежних рішень з іншими національними державами і підпорядкування держав інтересам наднаціонального співтовариства. Водночас одним із проявів глобалізації стає послаблення національних держав. З одного боку, це відбувається через те, що сучасні держави делегують усе більше повноважень таким впливовим міжнародним організаціям, як Організація Об'єднаних Націй, Всесвітня торгова організація, ЄС, НАТО, МВФ, Світовий Банк. З іншого – через скорочення державного втручання в економіку та зниження податків збільшується політичний вплив великих транснаціональних корпорацій та інших недержавних акторів в системі нового світового порядку.

У цьому контексті особливої актуальності для розуміння меж та спроможності національних держав справлятися з політичними ризиками, які породжуються сучасним глобалізаційними процесами, набуває необхідність чітко окреслити загрози і виклики цих процесів, які безперечно мають значний вплив на розвиток і безпеку локальних суспільств.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Актуальні проблеми, які породжують процеси глобалізації як для міжнародної спільноти, так і наці-

ональних держав, вивчали у своїх працях такі зарубіжні й вітчизняні автори, як: С. Бреслін, Х. Вовчук, Р. Войтович, Д. Гелд, Р. Дарендорф, А. Дугина, Дж. Зенг, О. Ломанов, Ю. Яковец та ін.

Однак, незважаючи на ґрунтовну розробленість проблематики впливу глобалізаційних процесів на розвиток локальних суспільств, культур, цивілізацій, держав і людської цивілізації в цілому, явно недостатню увагу фахівцями державного управління, особливо в Україні, з огляду на вкрай малу кількість таких досліджень, приділено проблематиці вивчення зв'язку актуальних загроз і викликів глобалізаційних процесів із спроможністю національних держав управляти політичними ризиками, що породжені ними. Саме цей аспект пізнання природи глобалізації зумовлює актуальність даної роботи.

Мета статті. Відповідно метою даної наукової розвідки є визначення актуальних загроз і викликів сучасних глобалізаційних процесів, що вони несуть для стабільного розвитку національних держав та відповідно їх спроможності протидіяти політичним ризикам глобалізації.

Виклад основного матеріалу. У фахових дослідженнях, присвячених глобалізації, розрізняються глобальні виклики та глобальні загрози. Глобальні виклики позначають світові проблеми загального характеру. Вони є наслідком нових факторів у світовому розвитку, що порушують стабільність нормального функціонування механізмів відтворення суспільного життя, міжцивілізаційних, міжнародних політичних і економічних відносин у межах існуючого світового порядку.

Що стосується поняття “загроза”, то воно визначається конкретикою, із зазначенням безпосереднього джерела. До конкретних військово-політичних і економічних глобальних загроз відносяться тероризм, релігійний екстремізм, етнічна ворожнеча, неконтрольована міграція, незаконна торгівля зброєю та ін. Всі ці загрози на міжнародному рівні визнаються як найбільш актуальні і як такі, що викликають необхідність негайних дій щодо їх усунення [8].

Так, 13 лютого цього року проходило слухання Комітету з розвідки Сенату Сполучених Штатів Америки, де аналізувались основні глобальні загрози у світі. Директор Національної розвідки Ден Коутс до переліку таких загроз відніс: кіберзагрози, дезінформацію, транснаціональну організовану злочинність, можливість збройних конфліктів (в тому числі із застосуванням зброї масового ураження) і політичну діяльність світових лідерів. У документі зазначається, що протягом наступного року найбільшу кіберзагрозу для Сполучених Штатів будуть представляти “хакери” з Росії, Китаю, Ірану та Північної Кореї.

Окремо приділялася увага темі війни за космос, а саме розширенні свого діапазону розвідувальних, комунікаційних та навігаційних систем Китаєм та Росією. Особливе занепокоєння США викликає той факт, що Росія та Китай продовжують запускати “експериментальні” супутники, які проводять складні операції на орбіті, деякі з яких призначені для покращення можливостей контрпростору [1]. Торгова війна і кібератаки – також були головними темами Всесвітнього економічного форуму в шведському Давосі у 2019 р. [3].

Хоча вище названі виклики глобалізації не випадково становлять основний порядок денний міжнародних форумів, провідне місце серед них, на думку Р. Войтович, посідає глобальна політична експансія [2, с. 339].

І дійсно, з цим твердженням важко не погодитись. Політична експансія є об'єктивним процесом, викликаним умовами глобалізації, оскільки аксіоматично остання призводить до зникнення державних кордонів, більше того, до зникнення національних держав. Культурна, економічна чи релігійна експан-

сія завжди будуть працювати на реалізацію конкретної геополітичної мети, яку переслідує держава-експансіоніст.

Таким чином, глобальна політична експансія призводить до зміни системи ціннісних орієнтацій притаманних для окремої держави, в результаті чого під трансформаційний вплив підпадають менталітет, соціокультурна та політична мотивація, тип економічної поведінки, форми взаємодії етносів та націй. У такому варіанті глобальна політична експансія неминуче може привести до “загроз глобальної війни, зіткнення цивілізацій, екологічної катастрофи, що неминуче поставить під сумнів існування людства, посилить культ війни та насилля, нівелює культуру миру та терпимості, визнання загальнолюдських цінностей всього людства та кожної особистості, розуміння пріоритетної ролі культури та культурної спадщини, розповсюдження ідеї ноосферної коеволюції суспільства та природи” [9, с. 82].

Одним із викликів політичної експансії є те, що вона здійснюється тими державами і в інтересах тих держав, які є лідерами та геополітичного розвитку. У світі сьогодні спостерігаються тенденції політичної експансії з боку таких країн, як Америка, Китай та Росія.

На сьогодні, на думку багатьох вчених, головним арбітром у вирішенні всіх міжнародних питань може стати військова міць Заходу. Стратегічна глобалізація під контролем США може викликати стихійне протистояння, що спиратиметься на терористичні методи. Уніфікація планети під ліберальною егідою за відсутності творчого інноваційного проекту буде супроводжуватися наростаючими локальними хаотичними феноменами. Зростання обсягу та інтенсивності світополітичного хаосу сприятиме створенню ситуації, яка посилюватиме розвиток альтернативних цивілізаційних процесів [6]. Проте є й інша думка про кардинальну зміну міжнародної ситуації на основі посилення вагомості Китаю.

Сьогодні американо-китайські відносини знаходяться в центрі уваги як міжнародної, так і наукової спільноти й все частіше розцінюються експертами як одні з найбільш важливих двосторонніх відносин у глобальному світі. У 2009 р. американським політологом Зб. Бжезінським було висунуто ідею створення “Великої двійки” (G-2), яка передбачала поглиблення і розширення американо-китайського співробітництва. Така ідея “спільного управління світом” Китаю не сподобалася, в ній побачили спробу перекласти на Пекін тягар підтримки американської гегемонії. І головною причиною було те, що Пекін не бажає виступати в ролі молодшого партнера Вашингтона, а вже потім – традиції Китаю не входили у союзи та блоки, аналіз відносин США з Європою або Японією. Та публічно китайське керівництво відкинуло ідею, пославшись на те, що в умовах багатополярності ніякі дві держави, навіть найбільші, не зможуть впоратися з труднощами світового розвитку. Тепер Китай оголосив власне формулювання, яке покликане вирішити проблему відносин з Америкою з більш “симетричних” для Китаю позицій, ніж це було у випадку з “великою двійкою” [10, с. 774].

Тобто сучасний КНР бачить себе однією з провідних держав нового світового порядку, яка не може бути об’єктом тиску ззовні, а тому повинна відстоювати свої національні інтереси за допомогою проведення незалежного зовнішньополітичного курсу, підкріплені наявністю потужних сучасних збройних сил. Зокрема, з 2016 р. в Китаї заговорили про готовність запропонувати зовнішньому світу “китайські плани” реформування глобальної економічної системи. На саміті “двадцятки” в Ханчжоу Китайська сторона закликала до створення світової економіки відкритого типу, подальшої лібералізації в торгово-інвестиційній сфері. Пріоритетні напрямки діяльності “двадцятки” Сі Цзіньпін

сформулював такі: “просуватися разом з епохою”, забезпечувати єдність знання і дій, спільно будувати і спільно користуватися, підкресливши, тим самим, думку про можливість застосування китайських підходів і формулювань до вирішення глобальних проблем. Під час обговорення ініціативи “один пояс - один шлях” китайська сторона акцентувала принцип “спільного обговорення, спільного будівництва, спільного використання” [7]. На форумі високого рівня “поясу і шляхів” у Пекіні 15 травня 2017 р. Сі Цзіньпін запропонував оновлену трактування цієї політики. Тепер “Один пояс, один шлях” повинен стати “шляхом миру”, включаючи прийняття учасниками загального “Погляду на безпеку” і спільне рішення “Гарячих проблем”. Завдання у сфері виробництва, фінансів та інфраструктури повинні сприяти появі “шляху процвітання”. Також це “шлях відкритості”, де функціонують ті правила міжнародної торгівлі та інвестицій, що сприяють економічному зростанню. Це “шлях інновацій”, де здійснюється співробітництво у сферах цифрової економіки, штучного інтелекту, нанотехнологій, квантової обчислювальної котельної техніки [7].

Таким чином, важливою проблемою, яка вимагає негайного вирішення в контексті політичних викликів глобалізації є забезпечення міждержавної та міжцивілізаційної (міжетнічної) сумісності. У цьому плані важлива роль належить відповідним міждержавним угодам, проектам та програмам, які базуються на спільному протистоянні міжнародним загрозам та стратегічне партнерство у додання глобалізаційних викликів. Передусім це побудова багатополосної (або багатовекторної) системи взаємодії між державами, які вступають у процес такої взаємодії на рівних умовах і наділяються однаковими функціями та однаковим статусом. І тут важливе питання на скільки окремі держави світу можуть здійснювати функції співуправління сучасними глобалізаційними процесами, без виставлення на перших план власних єдинодержавних інтересів. До прикладу, різні національні програми “Партнерство заради миру” мають національно регламентований характер, а тому переважною мірою працюють на реалізацію відповідних національних, а не глобальних інтересів. Особливо виразними такі тенденції стають, коли окрема держава обирає вектор зовнішнього розвитку, який не збігається з національними інтересами її партнера, в результаті чого він може чинити опір. Все це дуже актуалізує налагодження міжетнічного діалогу, що передбачає рівність у ставленні до різних етнічних груп, які про живають на території окремої держави і які керуються різними глобалізаційними цінностями. На думку Р. Войтович, в державі має діяти Програма збереження соціокультурної індивідуальності, складовими якої мають виступати [2, с. 357]:

- вироблення механізмів збереження та захисту соціокультурної індивідуальності нації;
- акумулювання воєнних засобів у подоланні етнічних конфліктів;
- забезпечення миру та толерантності у міждержавних відноси у контексті додання глобалізаційних викликів;
- розробка та реалізація механізмів регіональної безпеки;
- впровадження універсалізованої системи цінностей, яка рівною мірою поділяється всіма суб’єктами глобалізаційного розвитку;
- забезпечення рівних прав націй на самовизначення як у межах держави, так і в межах відповідного регіонального об’єднання;
- збереження культурної, релігійної та лінгвістичної автономії нації;
- подолання культурного ізоляціонізму націй в умовах глобалізаційного розвитку.

Також ефективність спроможності державного управління відповідати на глобалізаційні виклики залежить від рівня розвитку демократії. На думку французького вченого Р. Дарендорфа, аби протистояти глобалізаційним викликам національна держава має “створити формальні демократичні інститути, узагальнені поняттям “правової держави”, щоб таким чином констатувати демократичний стан у державі, який на певному етапі її розвитку забезпечить швидку зміну влади” [5, с. 7]. Здебільшого тут йдеться про гнучкість влади в протистоянні глобалізаційним викликам, наскільки вона здатна швидко мобілізуватись, аби забезпечити реалізацію національних інтересів. Саме тому, на думку дослідника, ефективною формулою реалізації механізмів внутрішньої політики держави щодо відповіді на глобалізаційні виклики має стати утвердження “нової демократії”. Така форма демократії характеризується ліберальними відносинами як у середині окремої держави між різними гілками влади та суспільством, а також і між окремими національними державами, які об’єднують свої зусилля для протистояння глобалізаційним викликам. Особлива роль у контексті відповіді на глобалізаційні виклики належить формуванню ефективної системи міжнародних відносин, яка в умовах глобалізації також зазнає певної модифікації, що базується на принципах регуляції та саморегуляції і забезпечує взаємодію між державами на основі реалізації спільних інтересів та проблем глобалізаційного розвитку.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Отже, можна підвести такий підсумок: сучасні глобалізаційні процеси йдуть паралельно із процесами регіоналізації, локалізації та фрагментації світової політики, що додатково посилює політичні загрози та виклики для національних держав. До сучасних політичних глобальних загроз цілком справедливо відносити тероризм, релігійний екстремізм, етнічну ворожнечу, неконтрольовану міграцію, кіберзлочинність, незаконну торгівлю зброєю та ін. Всі вони, будучи чинниками політичного ризикугенезу для національних держав, вимагають консолідації зусиль останніх, міждержавних організацій та світових інститутів громадянського суспільства для їх вирішення. Глобальні виклики є наслідком нових факторів у світовому розвитку, що порушують стабільність існуючого світового порядку, тобто вносять дисбаланс у адекватному функціонуванні механізмів відтворення суспільного життя, міжцивілізаційних, міжнародних політичних (економічних) відносинах та можуть стати причиною початку чи ескалації збройних конфліктів.

Посилення економічної та військової спроможності нових гравців на міжнародній арені, зокрема Китаю, кардинальна міжетнічна різниця культур Заходу та Сходу, є також значним викликом сьогодення. Тому, з метою як встановлення паритетних міжнародних відносин, так і удосконалення системи національної безпеки і управління політичними ризиками на рівні національних держав, досить важливим є розробка останніми механізмів, спрямованих на забезпечення цивілізаційної, релігійної, етнічної, національної толерантності у стосунках між ними.

Відповідно спроможність механізму державного управління у долатті глобалізаційних викликів і загроз і, генерованих ними політичних ризиків, має спиратися на зміцнення суверенітету, реалізацію національного інтересу, модернізацію системи державного управління та розробку комплексу заходів політичного ризик-менеджменту.

Перспективи подальших досліджень полягають у вивченні можливостей впровадження в Україні на державному рівні актуальних схем управління

політичним ризиком, що містять інструменти адаптації та трансформації системи державного управління до існуючих та потенційних викликів та загроз глобалізації.

Список використаних джерел

1. Вовчук Х. Популізм, націоналізм і дезінформація. Нацрозвідка США оприлюднила доповідь про глобальні загрози у 2018 році. URL: <https://tyzhden.ua/News/209466> (дата звернення: 12.02.2020).
2. Войтович Р. В. Вплив глобалізації на систему державного управління (теоретико-методологічний аналіз) : монографія / за заг. ред. д-ра філос. наук, проф. В. М. Князева. Київ : Вид-во НАДУ, 2007. 680 с.
3. Всесвітній форум: Давос 2019. Глобалізація під загрозою! URL: <https://esterholdings.com/ua/forum-davos-2019/> (дата звернення: 12.02.2020).
4. Гелд Д. Демократія і глобальний порядок. *Демократія: антологія* / упоряд. О. Проценко. Київ : Смолоскип, 2005. С. 985–1024.
5. Дарендорф Р. После 1989: мораль, революция и гражданское общество. Размышления о революции в Европе. Москва : Ad Marginem, 1998. 271 с.
6. Дугина А. Новый мировой порядок вероятный образ мира в XXI веке. URL: <http://www.argstogaia.com/public/pr-part2.htm> (дата звернення: 12.02.2020).
7. Ломанов А. Новые концепции Китайской внешней политики. *Азия и Африка сегодня*. 2017. № 12. URL: http://elibrary.az/docs/jurnal/jrn2017_1196.pdf (дата звернення: 12.02.2020).
8. Офіційний сайт ООН. URL: http://www.un.org/ru/ga/third/55/third_res.shtml (дата звернення: 12.02.2020).
9. Яковец Ю. В. Глобализация и взаимодействие цивилизаций / Междунар. ин-т Питирима Сорокина – Николая Кондратьева. Москва : Экономика, 2001. 346 с.
10. Zeng J., Breslin S. China's 'new type of Great Power relations': a G2 with Chinese characteristics? *International Affairs*. 2016. Vol. 92, № 4. P. 773–794.

Antypenko I. V.,

*PhD in Law, Doctoral Student of the Public Policy and Political Analysis Chair, NAPA, Kyiv
ORCID 0000-0001-9520-4353*

THREATS AND CHALLENGES OF MODERN GLOBALIZATION PROCESSES FOR NATIONAL STATES: TO THE PROBLEM OF POLITICAL RISK GOVERNANCE

The article deals with a topical issue of the public administration science, which has been poorly researched in Ukraine, as the ability of national states to cope with the political risks generated by modern globalization processes. The author specifies the impact of modern global threats such as terrorism, religious extremism, ethnic hostility, uncontrolled migration, cybercrime, illicit arms trafficking on national states.

The influence of global political expansion and the problem of ensuring intergovernmental and inter-civilization compatibility are separately considered. It is noted that global political expansion is an objective process caused by conditions of globalization, which leads to a change in the system of value orientations inherent in a particular state, which results in the transformational influence of mentality, socio-cultural and political motivation, type of economic behavior, forms of interaction of ethnic groups and nations.

An important problem that requires an immediate solution in the context of the political challenges of globalization is to ensure intergovernmental and inter-civilization compatibility. In this context, an important role is played by the relevant intergovernmental agreements, projects and programs that are based on the common opposition to international threats and offer strategic partnerships to overcome globalization challenges.

The author concludes that modern globalization processes are in parallel with the processes of regionalization, localization and fragmentation of world politics, which further deepens political threats and challenges for national states. They have a good reason to refer terrorism, religious extremism, ethnic hostility, uncontrolled migration, cybercrime, illicit arms trafficking etc. to the modern political global threats. Strengthening the economic and military capacity of new players in the international arena, in particular China, the cardinal inter-ethnic difference between the cultures of the West and the East, is also a significant challenge for the present.

Accordingly, the capacity of the state governance mechanism to overcome globalization challenges and threats and political risks generated by them should rely on strengthening sovereignty, realizing the national interest, modernizing the system of public administration, and developing a set of policy risk management tools.

Keywords: globalization, threats, challenges, political risks, national state, political risk governance.

References

1. Vovchuk, Kh. (2018). Populism, nationalism and misinformation. The US National Intelligence Agency released its 2018 Global Threat Report. URL: <https://tyzhden.ua/News/209466> [in Ukrainian].
2. Vojtovych, R.V. (2007). Vplyv hlobalizatsii na systemu derzhavnoho upravlinnia (teoretyko-metodolohichnyj analiz) [Impact of globalization on public administration (theoretical and methodological analysis)]. Kyiv: Vyd-vo NADU [in Ukrainian].
3. Hanzenko, A. (2019). World Forum: Davos 2019. Globalization is at stake! URL: <https://esterholdings.com/ua/forum-davos-2019/> [in Ukrainian].
4. Held, D. (2005). Democracy and the global order. *Demokratiiia: antolohiia [Democracy: an anthology]*. Kyiv: Smoloskyp, 985–1024 [in Ukrainian].
5. Darendorf, R. (1998). Posle 1989: moral, revolyuciya i grazhdanskoe obshchestvo. Razmyshleniya o revolyucii v Evrope [After 1989: morality, revolution and civil society. Reflections on the revolution in Europe]. Moscow: Ad Marginem [in Russian].
7. Lomanov, A. (2017). Novye koncepcii Kitajskoj vneshnej politiki [New Concepts of China Foreign Polizcy]. *Aziya i Afrika segodnya, vol. 12*. URL: http://elibrary.az/docs/jurnal/jrn2017_1196.pdf [in Russian]
8. UN. (2020). URL: http://www.un.org/ru/ga/third/55/third_res.shtml [in Ukrainian].
9. Yakovec, Yu.V. (2001). Globalizaciya i vzaimodejstvie civilizacij [Globalization and the interaction of civilizations] / Mezhdunar. in-t Pitirima Sorokina – Nikolaya Kondrateva. Moscow: Ekonomika [in Russian].
10. Zeng, J. and Breslin, S. (2016). China's new type of Great Power relations': a G2 with Chinese characteristics? *International Affairs, vol. 92, No. 4, 773–794*.

Надійшла до редколегії 28.02.2020 р.